

*Лісова Т.В., кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри земельного та аграрного права  
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

## **ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ЗЕМЕЛЬ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Відповідно до ст. 66 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ) до земель промисловості належать землі, надані для розміщення й експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель і споруд промислових, гірничодобувних, транспортних та інших підприємств, їх під'їзних шляхів, інженерних мереж, адміністративно-побутових будівель, інших споруд [1]. В чинному законодавстві відсутні єдині вимоги екологічної безпеки використання земель промисловості. У той же час зазначені землі найчастіше зазнають негативного впливу порівняно з іншими видами земель.

В умовах науково-технічного прогресу відбуваються значні зміни екологічної ситуації у державі. З одного боку, вона характеризується різким посиленням впливу людини на навколишнє природне середовище, стрімким розвитком виробництва і все інтенсивнішим використанням природних ресурсів, з іншого – необхідністю врахування більшою мірою, ніж раніше, допустимих меж навантаження на довкілля. В умовах сьогодення охорона довкілля тісно пов'язана з подальшим розвитком виробничих сил. Зазначене зумовлює екологізацію господарської діяльності, а також її структурних елементів на всіх стадіях, починаючи від проектування і закінчуючи експлуатацією промислових об'єктів.

Доцільно підтримати позицію В. В. Круглова, що правове регулювання природоохоронної діяльності у промисловості повинно бути спрямоване на вирішення двох завдань: недопущення при господарському будівництві нових джерел забруднення, поступове обмеження і, нарешті, повну ліквідацію наявних джерел забруднення [2, с. 14].

Зазначимо, що екологічна безпека у процесі здійснення виробничої діяльності промислових підприємств є складовою національної екологічної безпеки, тобто комплексною системою заходів впливу і відповідальності, що

застосовуються у процесі виробництва промислової продукції, проектування, будівництва, експлуатації промислових підприємств у встановлених нормативно межах, з метою захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів із поєднанням забезпечення безперебійної роботи промислових підприємств для задоволення потреб суспільного виробництва. Ознаками екологічної безпеки у зазначеній сфері доцільно вважати наступні: галузь застосування – сфера промисловості; мета – захист життя і здоров'я людини, суспільства, охорона навколишнього природного середовища, задоволення потреб суспільного виробництва; об'єкт безпеки – основні, підсобні і допоміжні будівлі та споруди промислових, гірничодобувних та інших підприємств, об'єкти навколишнього природного середовища (зокрема земля); взаємозв'язок екологічних вимог з технологічними процесами промислових підприємств. Таким чином, безпека земель промисловості розглядається як елемент екологічної безпеки, яка, в свою чергу, є елементом і передумовою національної і міжнаціональної безпеки.

Користування землями промисловості пов'язане зі шкідливістю виробничої діяльності об'єктів, розташованих на них, що в багатьох випадках вимагає запровадження захисних заходів – створення охоронних, санітарно-захисних та інших зон. Екологічні вимоги до функціонування таких господарських та інших об'єктів чинне законодавство поділяє на загальні та спеціальні. До перших належить установаження санітарно-захисних зон, які покликані створити бар'єр між житловою забудовою й зазначеними господарськими об'єктами. Спеціальні поширюються лише на окремі категорії промислових підприємств, конкретизуючи більш суворі екологічні вимоги.

Для поліпшення механізму забезпечення вимог екологічної безпеки при використанні земель промисловості доцільно: (а) впроваджувати екологічно ефективне виробництво й екосистемний підхід; (б) стимулювати суб'єктів господарювання до застосування ресурсозберігаючих та енергоефективних технологій (шляхом, наприклад, зменшення розміру земельного податку) і природоохоронних систем; (в) ширше залучати еколого-економічні інструменти

(страхування, аудит тощо) й сертифікацію; (г) розробляти методології визначення ступеня екологічного ризику для навколишнього природного середовища, пов'язаного з виробничою діяльністю екологічно небезпечних об'єктів. Необхідно враховувати також дані земельного моніторингу й прогнозувати екологічні ризики при запровадженні стратегічної екологічної оцінки планів і програм різних секторів промисловості.

Зазначимо, що в ЄС напрацьовано єдину екологічну політику, яка, в свою чергу, є основою для розробки загальноєвропейського законодавства в сфері охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів. Доречно погодитися з В. І. Лозо щодо особливої уваги у законодавстві ЄС у сфері охорони навколишнього середовища обмеженню забруднення атмосферного повітря промисловими об'єктами [3, с. 255]. Так, у Директиві Ради 84/360/ЕЕС щодо боротьби із повітряним забрудненням від індустріальних виробництв було закріплено систему заходів, що передують запровадженню діяльності і реорганізації індустріальних підприємств, які можуть забруднювати атмосферне повітря. Крім того, було закріплено можливість застосування особливих заходів на території особливо забруднених областей і регіонів, що потребують особливого захисту.

Проектування промислових підприємств на територіях, раніше порушених внаслідок господарської діяльності, повинно здійснюватися з метою недопущення заподіяння шкоди навколишньому середовищу, отже мають бути передбачені додаткові екологічні вимоги. На законодавчому рівні повинен здійснюватися облік специфічних екологічних особливостей промислових й інших регіонів, скільки в різних регіонах екологічна ситуація суттєво відрізняється. Саме в екологічному законодавстві має бути передбачена ієрархія екологічних проблем, визначення їх пріоритетного характеру для регіону. Вагоме значення для правового забезпечення охорони навколишнього середовища у промисловості має врахування екологічних регіональних особливостей при формуванні територіальної структури виробництва, що передбачає врахування спеціалізації, оскільки її зміни викликають зворотній вплив на структуру виробництва, технологію і вироблену продукцію, скорочення “брудних” галузей промисловості,

створення виробництв з вироблення екологічно чистої продукції. Зазначене дозволить зменшити забруднення навколишнього середовища промисловими підприємствами, підвищити ефективність природоохоронної діяльності підприємств. Зазначимо, що найбільш складною, з точки зору охорони навколишнього природного середовища, є вугільна промисловість, яка здійснює забруднення повітря, підземних і поверхневих вод, а також порушення гідрологічного режиму водних об'єктів, порушення земель і лісів, забруднення їх відходами видобутку і переробки вугілля і сланцю.

Доцільно підтримати точку зору Н. В. Барбашової, що в основі формування гірничо-металургійного комплексу України лежала прив'язка промислових об'єктів до джерел сировини. При цьому при будівництві підприємств гірничодобувної й металургійної промисловості до останнього часу керувалися переважно економічними й оборонними інтересами без необхідного врахування важливих чинників екологічної небезпеки для людей, які мешкають у даній місцевості [4, с. 12]. Як наслідок – висока концентрація великих металургійних заводів, підприємств з відкритого й підземного добування корисних копалин, збагачувальних комбінатів, підприємств важкої й добувної промисловості, які здійснюють найбільше навантаження на довкілля в областях Східної України (Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Донецькій і Дніпропетровській) [4, с. 12, 13].

Таким чином, вимоги екологічної безпеки при використанні земель промисловості повинні забезпечуватися комплексом організаційних, правових, технічних, політичних, економічних, виховних та інших заходів. Зазначені заходи утворюють певний правовий механізм, який складається із системи правових засобів, спрямованих на підтримання встановлених нормами, правилами та стандартами з безпеки допустимих меж шкідливого впливу промислового виробництва на людину та навколишнє природне середовище.

Подальший економічний розвиток є можливим лише за умов організації науково обґрунтованого природокористування з максимальним екологічним і економічним ефектом, гармонійним розвитком економічної і екологічної систем. Йдеться про створення нового способу виробництва з екологічною завершеністю

технічних циклів, наближення їх до якості природних процесів за екологічністю, не заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу тощо. При розташуванні підприємств промисловості обов'язково має проводитися державна, а при необхідності і громадська екологічна експертиза щодо проектів на будівництво і реконструкцію (розширення, технічне переозброєння) підприємств, що можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, незалежно від форм власності та підпорядкування

Доречно внести зміни у земельне законодавство щодо закріплення вимоги територіального розташування земель промисловості виключно за межами населених пунктів. Адже промислова діяльність за своїми властивостями належить до екологічно небезпечних і здійснює негативний вплив на здоров'я населення.

**«Література»:** 1. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3 – 4. – Ст. 27. 2. Круглов В. В. Законодательство Европейского Сообщества в сфере охраны окружающей среды в промышленности / В. В. Круглов // Экологическое право. – 2005. – № 2. – С. 42 – 46. 3. Лозо В. И. Правовые основы экологической стратегии Европейского Союза (Концепция, программное обеспечение, систематизация и комментарий действующего законодательства ЕС): моногр. / Вячеслав Иванович Лозо. – Х.: Право, 2008. – 368 с. 4. Барбашова Н. В. Правове забезпечення екологічної безпеки в процесі здійснення господарської діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.06 спец. “Аграрне, земельне, екологічне, природоресурсове право” / Н. В. Барбашова. – К., 2002. – 18 с.